

TAGE KLINGBERG

Onödigt höga elräkningar ger onödiga bidrag

Höjda elpriser förutskickas samstämmigt. Boverket och Statens energiverk spår i en utredning, [1990], en höjning för hushållen från ca 43 öre/kWh idag till 68 öre/kWh 1995 om marginalkostnadsprissättning tillämpas. Staten bekymrar sig för hur hushållen drabbas och har utrett konsekvenserna. Utredningen är snäv och riskerar leda till en onödig bidragskarusell. Det finns enligt min mening andra och bättre sätt att hantera elräkningarna.

Första ledet analyserat

En uppfattning om storleken på effekterna av en elprishöjning kan man få genom att utgå från dagens nivå på elanvändningen och räkna ut hur mycket högre elräkningarna blir med höjt elpris. Så har Boverket och Statens energiverk gjort i sin utredning. De beräknar att kostnaderna (i kr/år i 1989 års penningvärde) för olika abonnenter kommer att stiga kraftigt, se *Tabell 1*.

Utredarna har analyserat hur dessa höjningar skulle påverka olika slag av hushåll, t ex olika inkomstgrupper (enligt FoB 85). Bland annat befins att för pensionärer i elvärmdda villor kan elprishöjningarna slå hårt. Grundtanken är att hela prisökningen tas av abonnenterna som ökade utgifter för el. Man har alltså stannat vid att analysera det första ledet i ett händelseförlopp.

TAGE KLINGBERG är civilingenjör och docent i företagsekonomi. Han arbetade tidigare vid Byggeforskningsinstitutet i Gävle men driver numera egen verksamhet i Mackmyra.

Anpassningsmekanismer finns alltid

Det enda vi med säkerhet kan säga är att utfallet inte blir som detta. En prishöjning utlöser motkrafter – anpassningsmekanismer av olika slag. Vissa hushåll kommer att sänka temperaturen. Många kommer att effektivisera elanvändningen genom elsnålare belysning, tätning av fönster, isolering av bjälklag etc. Några går över till oljevärme, ved eller fjärrvärme. Energilieferantörerna kommer att erbjuda alternativa uppvärmningsformer.

Det är också troligt att elleverantörerna efterhand kommer att öka tidsdifferentieringen, dvs det kommer att bli större skillnader mellan dagpris och nattpris samt mellan sommar och vinter. Detta kommer rimligen att leda till en utjämning av belastningen, och därmed mindre behov av prishöjningar. I elvärmdda villor är det möjligt att genom värmelagring flytta upp till 25 procent av elförbrukningen från dag till natt och därmed spara mellan 1 000 och 2 000 kr per år (Ahnland [1990]).

Med höjda elpriser och ökat intresse för effektivare elanvändning kommer elkonsulter, installatörer och byggare att inrikta sig på elsnåla lösningar, eftersom sådana blir mer attraktiva. Tillverkare av utrustning får större anledning att utveckla och marknadsföra eleffektiva komponenter.

Mångfalden och uppfinningsrikedomen är stor, varför anpassningarna kan bli betydande. Detta är en av lärdomarna av 1970-talets oljeprischocker. Chockerna ersattes efterhand av anpassningar, substitut osv av olika slag. En kraftig prishöjning kommer inte att "stå oemotsagd" av abonnenter och industri.

Tabell 1 Elkostnader 1989 respektive 1995 (kronor per år i 1985 års penningvärde).

	1989	Ökning	1995
Elvärme	3500-13300	2000- 8800	5500-22100
Hushållsel	1200- 2400	700- 1400	1900- 3800
Summa för elvärmehus	4700-15700	2700-10200	7400-25900

Indirekta skattelättnader

En annan konsekvens gäller fastighets- och förmögenhetsskatterna. Antag att elkostnaderna för en eluppvärmd villa stiger med 7 000 kr/år realt. Detta kommer att leda till att villans marknadsvärde kommer att sjunka, gissningsvis med 70 000-120 000 kr. Efterhand sjunker då taxeringsvärdet med 75 procent därav, dvs med 50 000-90 000 kr. Detta sänker fastighetsskatten med omkring 1 000 kr/år. Därtill sjunker förmögenhetsskatten, för dem som betalar sådan, med 1 000-2 000 kr/år. Efterhand lindras således elprishöjningen bara av dessa skäl med 20-40 procent av elprishöjningen för vissa. Men vad det i realiteten har varit fråga om är att deras fastighetskapital sjunkit i värde.

Vi kan komplicera konsekvensbeskrivningen ytterligare: Framtidens bostads- och fastighetsmarknad kommer att fungera annorlunda än dagens. Genom att bostadssubventionerna minskar och – sannolikt – bruksvärdesystemet reformeras kommer inlåsnings- och snedvridningar att minska. Rörligheten ökar. Vårt gigantiska bestånd av bostäder kommer att bli bättre utnyttjat. Människor med överstora bostäder, som de inte alls värderar efter vad de kostar, byter till mindre. Detta kan leda till totalt minskad boyta (eller lägre ökningstakt) eftersom vi använder bostadskapitalet bättre. Härigenom minskar sannolikt betydelsen av elprishöjningarna. Man kan inte begära att Boverket och Energiverket skall ta med detta i kalkylerna – men man bör vara medveten om att de strukturella förändringarna på 1990-talets bostadsmarknad kan bli så stora att elprisförändringarna delvis suddas ut.

Släpp tanken på bidrag

Att idag beräkna hur våra hushållsekonomier drabbas av en trots allt marginell kostnadshöjning (några få procent av vår hushållsbudget) år 1995 är vanskligt och kan leda fel. Förutom anpassningsmekanismerna ovan beror prishöjningens effekt i hög grad av hur landet, marknaderna och inte minst vår privata köpkraft utvecklas. Vid god köpkraftsutvecklingen spelar en elprishöjning relativt liten roll. Blir det en svår ekonomisk nedgång kan andra faktorer dominera problembilden – kanske elanvändningen då inte ens når upp till nivåer med hög marginalkostnad för elproduktionen.

Det är missvisande att nu, år 1990, på det sätt utredningen gjort, presentera detaljkonsekvenser av elprishöjningar 1995 för hushåll beskrivna med data från 1985. Anpassningar, ändrad bostadsmarknad och den ekonomiska utvecklingen kommer att ändra hela bilden.

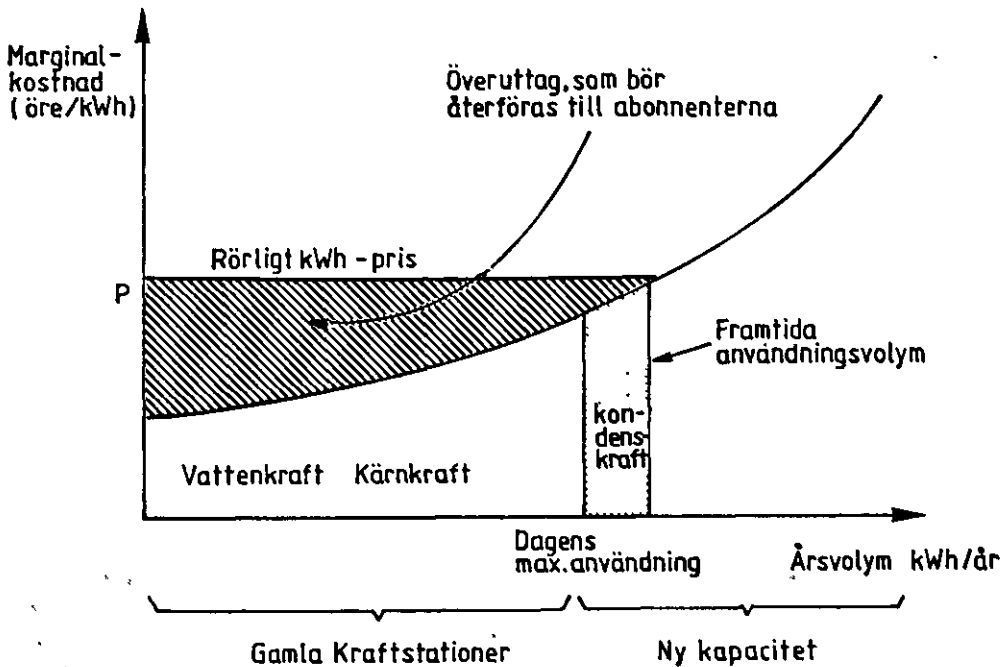
Den som idag har tanken att konstruera ett nytt bidrag för att hjälpa de grupper, som man tror kommer att särskilt drabbas av elprishöjningarna omkring 1995, borde slå den tanken ur hågen. Det blir ett synnerligen trubbigt instrument – till glädje mest för den byråkrati som skall fördela bidraget.

Skilj på pris och reell kostnad!

Än viktigare är att det vore ett *onödigt* bidragsinstrument. De problem som utredningen behandlar kan undvikas. Låt oss se vad den förväntade prishöjningen med 25 öre per kWh beror på.

Tidigare hade elleverantörerna sjunkande marginalkostnader – ungefär som

Figur 1 Elmarknaden.

SJ och vattenverken – dvs det blev billigare i genomsnitt om mer producerades. I en sådan situation har man gärna låga rörliga priser och kompletterar med fasta avgifter för att täcka de fasta kostnaderna. Numera är situationen den omvända med stigande marginalkostnader, dvs tillkommande elgenereringskapacitet är dyrare än gammal (se Figur 1).

Diskussionen om taxesättningen bör föras i två steg. För *det första* bör den rörliga taxan sättas efter marginalkostnad (vilket är svårt nog när det gäller en så speciell "vara" som elektricitet). Det är genom marginalkostnadsresonemang som Energiverket kommit fram till priset 68 öre/kWh. Genom detta höga pris kan man om möjligt dämpa elanvändningen när tillgången är så knapp att dyr kraft börjar behövas. Priset kan då fungera som styrmedel för elabbonenterna. *Det*

andra steget är att diskutera *kostnadstäckningen*. Med stigande marginalkostnader (enligt Figur 1 ovan) kommer producenterna att göra stora vinster om elpriset är lika med marginalkostnaden.

Naturligtvis får elkraftproducenterna ökade kostnader, men av deras kostnadskurva framgår att för lejonparten av elströmmen är kostnaden oförändrad, dvs för vattenkraften och kärnkraften. Att några få kondenskraftverk skulle kunna höja genomsnittskostnaderna från 43 till 68 öre/kWh är orimligt. Dessutom är en stor del av abonnenternas pris betingad av de lokala elverkens distribution, och den fördyras inte av att man kör igång några kondensverk. Av ovan nämnda utredning framgår att överuttaget, utöver den genomsnittliga kostnaden, kan komma att bli cirka 10-12 öre av höjningen på 25 öre/kWh.

För stort skatteuttag

Dessutom tillkommer beskattningen av elanvändningen. Om kraftföretagen tar in för mycket i elavgifter får staten automatiskt in mer skatt, bland annat moms på eldistributörens överuttag. Om priset sätts enligt marginalkostnad får staten alltså en "omotiverad" extra skatteintäkt. Energiverket uppskattar att det extra skatteuttaget kan komma att röra sig om 10 öre/kWh.

Det sammanlagda överuttaget rör sig alltså om 20 öre/kWh av den antagna höjningen på 25 öre/kWh i mitten på 1990-talet. Det är fullkomligt fel att inte ta med det i varje resonemang om prissättning och analys av hur abonnenterna drabbas.

Miljarder på spel

Hushållen använder idag ca 25 TWh/år för elvärme och ca 12-15 TWh i hushållsel, sammanlagt 35-40 TWh/år. Om vi grovt antar att de anpassningsmekanismer jag berörde ovan skulle reducera elåtgången med en fjärdedel så blir hushållens elanvändning knappt 30 TWh/år. Med ett överuttag på ca 20 öre/kWh skulle det innebära omkring sex miljarder kronor per år.

Här tillkommer att i kontor, affärer och övriga lokaler används ytterligare cirka 30 TWh/år. Denna användning kan också effektiviseras. Å andra sidan växer idag elanvändningen starkt i denna sektor, varför vi kan anta en framtida användning av el i lokaler på mer än 25 TWh/år. Det ger ett överuttag på mer än fem miljarder kr/år, vilket i slutändan vi konsumenter, dvs hushållen, får betala i någon form.

Totalt blir vi abonnenter/konsumenter alltså pungslagna med ett överuttag på lågt räknat 10 miljarder kronor per år på elräkningarna för bostäder och lokaler år 1995. Det motsvarar 2 500 kronor per hushåll. Ungefär hälften går till staten, som redan har börjat fundera över hur dessa pengar skall användas som bidrag till drabbade elvärmeabbonenter.

Genomsnittspris ej bra lösning

Ett sätt att undvika överuttaget vore prissättning enligt genomsnittskostnad. Det förordas av vissa, bla Kraftverksföreningen [1990]. Men då missas den styrefekt, som ligger i någon form av marginalkostnadsprissättning. Resultatet blir bristande effektivitet i elanvändningen med åtföljande behov av dyr utbyggnad av kraftverk. Kostnaderna för att producera denna tillkommande el överstiger det vi abonnenter egentligen anser denna vara värd.

Marginalpris men återbetalning

Marginalprissättning ger önskvärda styr-signalerna avseende elanvändningen, men ger samtidigt stora överuttag om inte speciella åtgärder vidtas. Om vissa elleverantörer i samarbete med staten genomdriver en kraftig höjning av elpriset med hänvisning till höga marginalkostnader löser de visserligen ett problem (korrekta styrsignaler). Men samtidigt riskerar de skapa ett fördelningsproblem, nämligen oacceptabelt höga elkostnader för vissa grupper. De som bedöms att bli värst drabbade skall då plåstras om genom en bidragsapparat. Detta vore en dyr och klumpig lösning. Återbetalning av överskottet direkt till abonnenterna är istället den lösning som borde eftersträvas.

Ett första steg kan vara att slopa den fasta avgiften, som uppgår till mellan 1000 och 2000 kr per år för de flesta abonnenterna. Då bortfaller automatiskt även momsen på den delen.

Ett andra steg för återföring av överuttaget kan vara att slopa effektagiften för de första kilowatt. Detta skulle gynna alla abonnenterna lika – i kronor räknat.

Ett alternativt sätt vore någon form av tvåprissystem, där abonnenten har lågt pris per kWh upp till en viss förbrukningsnivå och högre pris däröver. Emellertid uppstår rättviseproblem med tvåprissystem. 10 000 kWh per år är en låg nivå för elvärmekunden men hög nivå för hus-

hållselen i en hyreslägenhet. Att individuellt för varje abonnent fastställa vad som är låg nivå vore krångligt och bäddar för godtycke. Visserligen skulle man objektivt kunna utgå från dagens elförbrukning. Men svårigheter uppstår efterhand när abonnenternas förutsättningar ändras och sänkt taxa yrkas – då öppnas portarna för fräckhet och fusk. Möjligheterna att utveckla ett tvåprissystem bör dock undersökas närmare.

En förhandlingsfråga

Hur överuttaget skall återföras till abonnenterna bör lösas förhandlingsvägen mellan elkraftproducenterna, eldistributörerna och företrädare för elabbonenterna. Abonnenterna har visserligen ingen självklar företrädare gentemot elleverantörerna. Det är en brist redan idag. Någon form av abonnentombud behöver därför organiseras, varvid marginalprissättning och återföring av överskottet till abonnenterna är viktiga uppgifter att ta sig an.

Konklusion

Sätt rörligt elpris enligt marginalkostnad – men restituera miljardöverskottet till abonnenter genom att sänka den fasta avgiften och dylikt. Då lindras elprishöjningens stöt i plånböckerna och det eventuella behovet av ett omständligt bidragssystem försvinner.

Skapa förhandlingsdugliga motparter till distributörerna på elmarknaden. Idag sätts våra eltaxor ensidigt av den monopolist, som den lokale eldistributören faktiskt är. Här behövs ombud för elabbonenterna. Med framtida högre eltaxor och risk för stora överuttag är behovet av abonnentinflytande än större.

Referenser

- Ahnland, R, [1990], "Effektflyttning i direktelhusen: lagrad värme sparar en reaktor", *ERA* Nr 3.
- Boverket & Statens Energiverk, [1990], *Elvärme och boendekostnader*. Stockholm.
- Kraftverksföreningen, [1990], "Hotet om framtida elprishöjningar överdrivet". Pressmeddelande 1990-03-16.